

Сагайдак Богдан. Регіональні програми розвитку аграрного сектору як інструмент підвищення ефективності сільського господарства. *Економічний дискурс*. 2025. Випуск 4. С. 86-96.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2025-3-9>

УДК 338.43 : 35.072

JEL Classification Q10, Q18, H70

Сагайдак Богдан

аспірант

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

E-mail: moip_kaf@wunu.edu.ua

ORCID: 0009-0004-0400-6204

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація

Вступ. Сучасний розвиток аграрного сектору України потребує комплексного підходу до підвищення ефективності сільського господарства та сталого розвитку сільських територій. Особливу роль у цьому відіграють регіональні програми аграрного розвитку, які виступають інструментом реалізації державних і регіональних стратегій, спрямованих на оптимізацію використання ресурсного потенціалу, підвищення продуктивності, забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання територій. Проблематика багатовекторності та інтегрованості таких програм потребує системного аналізу та оцінки їх ефективності.

Методи. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, системний і структурно-логічний підходи, а також методи порівняння та узагальнення. Інформаційну базу становили наукові праці дослідників та нормативні документи, що дозволило оцінити роль регіональних програм у підвищенні ефективності аграрного сектору та комплексному розвитку сільських територій.

Результати. У статті охарактеризовано сутність і структуру регіональних програм аграрного розвитку, проаналізовано критерії їх відбору та основні принципи реалізації. Виявлено переваги програмно-цільового підходу у забезпеченні прозорості фінансування, контролю досягнення цілей та інтеграції стратегічних завдань державного, регіонального і місцевого рівнів. Показано, що ефективно регіональне програмування сприяє підвищенню продуктивності сільського господарства, оптимальному використанню природних ресурсів та комплексному розвитку територій.

Перспективи. Отримані результати розширюють наукові підходи до дослідження регіональних механізмів розвитку аграрного сектору і можуть бути використані для удосконалення програмної бази, розробки стратегій регіонального розвитку та підвищення ефективності управлінських рішень у сфері сільського господарства. Подальші дослідження мають бути спрямовані на оцінку ефективності реалізації регіональних програм аграрного розвитку на основі кількісних економіко-статистичних показників та порівняльного аналізу результатів реалізації програм у різних регіонах України.

Ключові слова: регіональні програми розвитку, аграрний сектор, сільське господарство, програмно-цільове управління, ефективність використання ресурсів, сталий розвиток, територіальні стратегії, продовольча безпека.

Вступ.

Тенденції розвитку аграрного сектору України в сучасних умовах характеризуються складністю, багатовекторністю та значною залежністю від економічних, соціальних, екологічних і

політичних чинників. Поглиблення ринкових трансформацій, необхідність забезпечення продовольчої безпеки держави, інтеграційні процеси з європейським економічним простором, а також потреба підвищення конкурентоспроможності національного аграрного виробництва обумовлюють необхідність формування ефективної системи державного управління розвитком аграрної сфери.

У цьому контексті важливого значення набуває застосування комплексу інструментів державної політики, спрямованих на стимулювання сталого розвитку сільського господарства, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу та збалансований розвиток сільських територій.

З огляду на значну територіальну диференціацію природно-кліматичних умов, виробничих ресурсів, рівня соціально-економічного розвитку та спеціалізації аграрного виробництва, особливої актуальності набуває використання регіонально орієнтованих механізмів управління. Саме тому тенденції аграрного розвитку України потребують застосування на практиці широкого набору різноманітних інструментів державного управління, які б дозволяли враховувати специфіку кожного регіону, адаптувати державну аграрну політику до місцевих умов та забезпечувати ефективну реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору.

Одним із важливих інструментів реалізації державної політики у сфері аграрного розвитку є регіональні програми. Вони виступають дієвим механізмом планування та координації заходів, спрямованих на розвиток агропромислового комплексу на рівні окремих областей або територіальних громад. Регіональні програми дозволяють системно поєднувати фінансові, організаційні, інституційні та інвестиційні ресурси, спрямовані на модернізацію аграрного виробництва, підтримку малих і середніх виробників, розвиток сільської інфраструктури, підвищення рівня зайнятості сільського населення та збереження природно-ресурсного потенціалу.

Крім того, реалізація регіональних програм сприяє узгодженню інтересів державних органів влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадських інституцій у процесі формування і впровадження стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери. Завдяки цьому забезпечується більш ефективне використання бюджетних коштів, підвищується результативність управлінських рішень та створюються передумови для довгострокового сталого розвитку аграрного сектору економіки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вивчення наукової літератури свідчить про активну увагу дослідників до питань регіонального розвитку. У публікаціях останніх років значна увага приділяється теоретичним аспектам регіональної політики, оцінці її впливу на соціально-економічний розвиток територій, а також інструментам державного регулювання аграрного сектору.

Назаркевич І. [1] розглядає питання державного стратегічного планування та цільового програмування структурних змін у розвитку галузей реального сектору економіки, підкреслюючи важливість системного підходу та інтеграції стратегічних цілей у конкретні програми.

Дмитренко Р. [2] детально аналізує підходи до розвитку програмно-цільового управління аграрним бізнесом, відзначаючи необхідність чіткої методології формування програм та контролю за їх реалізацією для підвищення ефективності аграрного сектору. Негода Ю. [3] акцентує увагу на концептуальних засадах реалізації програмно-цільового управління під час системної трансформації аграрного сектору, наголошуючи на важливості узгодження державних та регіональних ініціатив.

Куницька-Іляш М. [4] досліджує державну політику щодо розвитку та безпеки пріоритетних галузей економіки, роблячи висновок про необхідність інтеграції стратегічних та програмних підходів для забезпечення ефективності і стійкості секторів економіки. Сус Т. [5] підкреслює роль програмно-цільового фінансування в інноваційному розвитку аграрного сектору регіону, відзначаючи, що ефективне фінансування є ключовим фактором стимулювання інновацій та

підвищення конкурентоспроможності виробництва.

Колесник Т. [6] розглядає регіональне програмування як дієвий інструмент сталого розвитку сільських територій, акцентуючи увагу на комплексності заходів та необхідності врахування соціальних, економічних і екологічних аспектів у процесі реалізації програм.

Отже, аналіз останніх досліджень свідчить, що методологічна база програмно-цільового управління аграрним сектором активно розвивається, проте залишаються актуальними питання багатовекторності регіональних програм розвитку аграрного сектору як інструменту підвищення ефективності сільського господарства, що обумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цих напрямках.

Мета.

Метою статті є дослідження змісту і принципів реалізації регіональних програм аграрного розвитку як інструменту програмно-цільового управління, спрямованого на забезпечення сталого розвитку сільського господарства Тернопільської області.

Методологія дослідження.

У процесі дослідження використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання. Зокрема методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції – для уточнення сутності регіональних програм аграрного розвитку, визначення їхньої структури, цілей і функцій у системі управління аграрним сектором; метод порівняння та класифікації – для порівняльного аналізу окремих регіональних програм, їхніх пріоритетів, інструментів впливу на розвиток аграрного сектору; системний підхід – для оцінки взаємозв'язків між програмами розвитку.

Результати.

Згідно Закону України [7] та внесених змін [8] метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, створення безпечних умов, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання.

Визначена законодавством мета державної регіональної політики окреслює стратегічні орієнтири розвитку держави та її територій, зосереджуючи увагу на необхідності досягнення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення та забезпечення територіальної єдності країни. Реалізація зазначених цілей потребує формування цілісної системи управлінських механізмів, інструментів та інституційних взаємодій, спрямованих на ефективну координацію діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування.

У цьому контексті законодавство визначає зміст та сутність державної регіональної політики як комплексної системи організаційно-управлінських рішень і практичних дій. Зокрема, державна регіональна політика розглядається як система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, спрямованих на забезпечення високого рівня якості життя населення на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, а також їх етнічної та культурної самобутності [8].

Зміст наведеного положення свідчить, що державна регіональна політика спрямована насамперед на подолання диспропорцій у соціально-економічному розвитку територій та забезпечення більш рівномірного використання їхнього ресурсного потенціалу. Під динамічним і збалансованим розвитком у цьому контексті слід розуміти не лише економічне зростання окремих регіонів, але й узгоджений розвиток виробничої, соціальної та інфраструктурної сфер, що забезпечує стійкість національної економіки, загалом. Важливим елементом цього підходу є

збереження соціальної та економічної єдності держави, що передбачає зменшення міжрегіональних відмінностей у рівні доходів населення, зайнятості, доступі до соціальних послуг та інфраструктури.

Окремої уваги заслуговує акцент на підвищенні рівня життя населення та забезпеченні гарантованих державою соціальних стандартів. Це положення підкреслює соціальну спрямованість регіональної політики, відповідно до якої держава бере на себе зобов'язання створювати рівні можливості для громадян у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших базових суспільних благ. Отже, державна регіональна політика виступає важливим інструментом забезпечення територіальної справедливості та соціальної згуртованості суспільства.

Практична реалізація такої політики потребує застосування комплексу інструментів стратегічного та програмного управління розвитком територій. У цьому зв'язку важлива роль відводиться програмам регіонального розвитку, які виступають одним із ключових механізмів реалізації державної регіональної політики, забезпечуючи конкретизацію її цілей і завдань, концентрацію фінансових та організаційних ресурсів, а також координацію діяльності органів влади щодо вирішення актуальних соціально-економічних проблем регіонів. Саме тому варто розглянути термінологію щодо програм регіонального розвитку.

Місцева програма розвитку – це комплекс взаємопов'язаних завдань та заходів довготривалого характеру, спрямованих на досягнення визначених стратегією розвитку територіальної громади цілей, оформлений як документ, що затверджується відповідною сільською, селищною, міською радою та реалізується через проекти місцевого розвитку, об'єднані спільною метою [8].

Програма регіонального розвитку (інвестиційна програма регіонального розвитку) – це комплекс взаємопов'язаних завдань та заходів середньострокового характеру, спрямованих на досягнення визначених Державною стратегією регіонального розвитку України цілей, що реалізується через проекти регіонального розвитку, об'єднані спільною метою [8].

Проект місцевого розвитку – це комплекс взаємопов'язаних заходів для розв'язання окремих проблем розвитку територіальної громади, спрямованих на досягнення цілей, визначених стратегією розвитку територіальної громади та/або планом відновлення та розвитку територіальної громади [8].

Проект регіонального розвитку (інвестиційний проект регіонального розвитку) – це комплекс взаємопов'язаних заходів для розв'язання окремих проблем регіонального розвитку, спрямованих на досягнення цілей, визначених Державною стратегією регіонального розвитку України або регіональною стратегією розвитку та/або планом відновлення та розвитку регіонів, що впливає на макрорегіон, регіон чи його частину, оформлений як документ за встановленою законодавством формою, яким визначаються дії учасників проекту, а також ресурси, необхідні для досягнення цілей проекту протягом встановлених строків [8].

Регіональна програма розвитку – це комплекс взаємопов'язаних завдань та заходів довготривалого характеру, спрямованих на досягнення визначених регіональною стратегією розвитку цілей, що є невід'ємною частиною плану заходів з реалізації регіональної стратегії розвитку та реалізується через проекти регіонального розвитку, об'єднані спільною метою [8].

Регіональний розвиток – це процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах [8].

Наведені у законодавстві поняття формують концептуальну та організаційну основу реалізації державної та регіональної політики розвитку територій. Їх зміст відображає ієрархічну систему планування та управління розвитком, у межах якої стратегічні цілі держави та регіонів конкретизуються через програми та проекти різного рівня. Такі інструменти дозволяють забезпечити узгодженість стратегічних документів, ефективний розподіл ресурсів і практичну реалізацію визначених пріоритетів соціально-економічного розвитку.

У контексті аграрної сфери місцеві програми розвитку можуть охоплювати заходи щодо підтримки фермерських господарств, розвитку аграрної інфраструктури, модернізації

сільськогосподарського виробництва, підвищення зайнятості населення сільських територій, розвитку кооперації та переробки сільськогосподарської продукції. Таким чином, вони є важливим інструментом стимулювання розвитку аграрної економіки на базовому рівні управління.

Поняття програми регіонального розвитку (інвестиційної програми регіонального розвитку) відображає середньостроковий інструмент реалізації державної та регіональної політики розвитку територій. На відміну від місцевих програм, такі програми орієнтовані на досягнення стратегічних цілей, визначених національними документами стратегічного планування, зокрема державною стратегією регіонального розвитку. Їх реалізація здійснюється через систему проєктів регіонального розвитку, які мають спільну стратегічну мету.

Для аграрної сфери регіональні програми розвитку можуть включати заходи щодо підвищення ефективності агропромислового комплексу, розвитку логістичної інфраструктури, стимулювання інновацій у сільському господарстві, залучення інвестицій у переробку промисловість, а також формування умов для сталого розвитку сільських територій.

Суттєву роль у структурі програмного управління відіграє поняття проєкту місцевого розвитку, яке характеризує конкретний інструмент реалізації стратегічних цілей громади. Проєкт місцевого розвитку являє собою комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на вирішення конкретних проблем територіальної громади. У сфері аграрного розвитку такими проєктами можуть бути створення або модернізація сільськогосподарських кооперативів, будівництво або реконструкція об'єктів аграрної інфраструктури (зернохосовищ, логістичних центрів, пунктів переробки продукції), розвиток систем зрошення, підтримка малих виробників сільськогосподарської продукції.

Таким чином, проєкти місцевого розвитку є практичним механізмом реалізації програмних завдань на рівні громади.

Більш масштабним за своїм змістом є поняття проєкту регіонального розвитку (інвестиційного проєкту регіонального розвитку). Воно визначає комплекс заходів, спрямованих на вирішення окремих проблем розвитку регіону або його частини, які мають значення для економічного розвитку більшої території. Такі проєкти передбачають чітке визначення учасників, ресурсного забезпечення та строків реалізації. У контексті аграрної сфери вони можуть бути спрямовані на створення великих аграрно-логістичних центрів, розвиток систем зрошення та меліорації, модернізацію переробної промисловості, формування агропромислових кластерів або розвиток транспортної інфраструктури для забезпечення ефективного функціонування аграрного ринку.

Окреме значення має поняття регіональної програми розвитку, яка визначається як комплекс довгострокових завдань і заходів, спрямованих на реалізацію цілей регіональної стратегії розвитку. Така програма виступає складовою плану заходів з реалізації регіональної стратегії і реалізується через систему проєктів регіонального розвитку. У сфері аграрної економіки регіональні програми розвитку можуть бути спрямовані на структурну модернізацію агропромислового комплексу, підвищення ефективності використання земельних ресурсів, розвиток інноваційних технологій у сільському господарстві, підтримку малих і середніх аграрних виробників, а також забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Таким чином, аналіз змісту наведених понять свідчить про формування багаторівневої системи програмно-проєктного управління розвитком територій, у межах якої стратегічні цілі трансформуються у конкретні програми та проєкти на державному, регіональному та місцевому рівнях. Для аграрної сфери така система створює організаційно-інституційні умови для комплексного розвитку сільського господарства, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу регіонів та зміцнення економічної основи розвитку сільських територій.

У цьому контексті особливого значення набувають регіональні програми аграрного розвитку, які виступають важливим інструментом реалізації державної та регіональної політики у сфері сільського господарства. Саме через такі програми відбувається конкретизація стратегічних

пріоритетів розвитку аграрного сектору з урахуванням природно-ресурсного потенціалу, виробничої спеціалізації, соціально-економічних умов та інституційних особливостей окремих регіонів.

Регіональні програми аграрного розвитку спрямовані на вирішення ключових завдань модернізації агропромислового комплексу, підтримки малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції, розвитку аграрної інфраструктури, впровадження інноваційних технологій у виробництво, а також забезпечення сталого розвитку сільських територій. З огляду на це доцільним є розгляд конкретних регіональних програм аграрного розвитку, що реалізуються в Україні, з метою оцінювання їх змісту, інструментів реалізації та ефективності їх впливу на розвиток аграрної сфери регіонів.

Станом на 01.01.2025 р. у Тернопільській області діяли декілька регіональних програм розвитку аграрного сектору (табл. 1).

Таблиця 1. Регіональні програми розвитку аграрного сектору*

Перелік програм	Номер наказу
Обласна програма регіонального економічного розвитку Тернопільської області на 2025-2027 роки	розпорядження від 15.12.2024 №706/01.02-01
Обласна комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області на 2021-2025 роки	рішення від 23.12.2020 №36
Обласна програма збільшення площ посадки та нарощування обсягів виробництва плодів і ягід у Тернопільській області в 2011-2025 роках	рішення від 14.04.2011 №1155 (із змінами від 04.12.2014 №1845)
Обласна програма розвитку рибного господарства Тернопільської області на період до 2030 року	розпорядження від 28.07.2023 №390/01.02-01 (із змінами, внесеними розпорядженнями від 19.12.2023 №718/01.02-01, від 31.07.2024 №419/01.02-01)
Обласна програма з локалізації та ліквідації карантинних організмів на території Тернопільської області на 2024-2026 роки	розпорядження від 22.03.2024 №162/01.02-01
Обласна програма охорони та підвищення родючості ґрунтів Тернопільської області на 2024-2026 роки	розпорядження від 27.09.2024 №509/01.02-01

*Джерело: узагальнено автором на основі [9].

Наведений перелік регіональних програм свідчить про формування в Тернопільській області комплексної системи програмного забезпечення розвитку аграрної сфери, що охоплює різні напрями функціонування агропромислового комплексу. Наявність декількох програм різної спрямованості демонструє прагнення органів регіонального управління забезпечити системний підхід до розвитку аграрного сектору, враховуючи економічні, екологічні, виробничі та інституційні аспекти його функціонування.

Зокрема, важливу роль у формуванні загальних умов розвитку аграрної економіки відіграє Обласна програма регіонального економічного розвитку Тернопільської області на 2025 – 2027 роки, яка має міжгалузевий характер і спрямована на забезпечення економічного зростання регіону, загалом. У межах цієї програми аграрний сектор розглядається як один із ключових факторів розвитку регіональної економіки, що забезпечує зайнятість населення, формує значну частину валової доданої вартості та сприяє розвитку суміжних галузей, зокрема переробної промисловості, логістики та торгівлі.

Безпосередньо на розвиток сільського господарства спрямована Обласна комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області на 2021 – 2025 роки, яка

охоплює широкий спектр заходів щодо підтримки аграрного виробництва, підвищення ефективності функціонування агропромислового комплексу, розвитку інфраструктури аграрного ринку, а також стимулювання інвестиційної діяльності у сільському господарстві. Комплексний характер цієї програми дозволяє координувати різні напрями аграрної політики на регіональному рівні та сприяти модернізації виробничого потенціалу аграрних підприємств.

Важливе значення для диверсифікації аграрного виробництва має Обласна програма збільшення площ посадки та нарощування обсягів виробництва плодів і ягід у Тернопільській області в 2011–2025 роках, яка спрямована на розвиток садівництва та ягідництва як перспективних напрямів аграрної діяльності. Реалізація такої програми сприяє розширенню структури сільськогосподарського виробництва, підвищенню рентабельності аграрного сектору та створенню додаткових можливостей для розвитку малого та середнього агробізнесу.

Суттєвим напрямом розвитку аграрної економіки регіону є також рибне господарство, розвиток якого передбачено у Обласній програмі розвитку рибного господарства Тернопільської області на період до 2030 року. Реалізація цієї програми спрямована на раціональне використання водних біологічних ресурсів, збільшення обсягів вилову риби, розвиток аквакультури та підвищення ефективності використання водних об'єктів області.

Важливою складовою забезпечення стабільного розвитку аграрного виробництва є також програми екологічного та фітосанітарного спрямування. Так, Обласна програма з локалізації та ліквідації карантинних організмів на території Тернопільської області на 2024–2026 роки спрямована на запобігання поширенню небезпечних шкідників, хвороб і бур'янів, що можуть завдавати значної шкоди сільськогосподарському виробництву. Реалізація таких заходів сприяє підвищенню фітосанітарної безпеки аграрного сектору та забезпечує стабільність виробництва сільськогосподарської продукції.

Не менш важливе значення має Обласна програма охорони та підвищення родючості ґрунтів Тернопільської області на 2024–2026 роки, яка спрямована на збереження та відтворення родючості земельних ресурсів. Вона передбачає реалізацію комплексу агрохімічних, організаційних і природоохоронних заходів, спрямованих на раціональне використання ґрунтів, запобігання їх деградації та підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь.

Загалом, аналіз представлених програм свідчить, що в Тернопільській області сформовано багатовекторну систему регіонального програмного забезпечення розвитку аграрної сфери. Вона охоплює як економічні аспекти розвитку агропромислового комплексу, так і питання екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, диверсифікації виробництва та розвитку окремих галузей аграрного сектору. Такий підхід сприяє формуванню передумов для сталого розвитку аграрної економіки регіону та підвищення її конкурентоспроможності.

Регіональні програми аграрного розвитку Тернопільської області формуються з урахуванням необхідності вирішення ключових соціально-економічних, виробничих та екологічних проблем розвитку аграрного сектору. Відбір проблем, що потребують програмного розв'язання, здійснюється на основі певних критеріїв, які визначають їх актуальність, значущість і доцільність реалізації на засадах програмно-цільового планування розвитку аграрної сфери регіону.

Передусім одним із основних критеріїв є пріоритетність проблеми, що визначається її значенням для розвитку національної економіки та регіону. Такі проблеми пов'язані з необхідністю здійснення структурних перетворень у господарському комплексі, підвищення ефективності функціонування агропромислового виробництва, зростання рівня життя населення, а також забезпечення екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів. У контексті розвитку аграрної сфери Тернопільської області до таких пріоритетних напрямів можна віднести підвищення ефективності використання земельних ресурсів, модернізацію виробничої бази аграрних підприємств, розвиток аграрної інфраструктури та підтримку сільських територій.

Важливим критерієм також виступає складність і комплексність проблеми, що проявляється у її міжгалузевому та багатоплановому характері. Розвиток аграрної сфери передбачає взаємодію

різних секторів економіки, зокрема сільського господарства, переробної промисловості, транспорту, торгівлі, фінансової системи та соціальної інфраструктури. Відповідно, реалізація програм аграрного розвитку потребує залучення широкого кола учасників – органів державної влади, органів місцевого самоврядування, аграрних підприємств, фермерських господарств, наукових установ та громадських організацій, що обумовлює необхідність координації їх діяльності.

Ще одним критерієм є ефективність вирішення проблеми, що передбачає застосування інноваційних технічних, організаційних та управлінських рішень, здатних забезпечити отримання значних соціально-економічних результатів. У сучасних умовах розвитку аграрної економіки це пов'язано із впровадженням новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції, розвитком цифровізації аграрного сектору, удосконаленням організації агробізнесу та підвищенням рівня конкурентоспроможності регіонального аграрного виробництва.

При розробці регіональних програм аграрного розвитку важливим є дотримання базових принципів, що визначають загальні напрями формування та реалізації програмних заходів. Одним із ключових принципів є орієнтація на людину, що передбачає створення умов для забезпечення високого рівня та належної якості життя населення, насамперед у сільській місцевості. Реалізація аграрної політики на регіональному рівні повинна сприяти підвищенню рівня зайнятості, розвитку соціальної інфраструктури та формуванню сприятливого середовища для проживання і господарської діяльності.

Важливе значення має також забезпечення продовольчої безпеки регіону, що передбачає формування стабільного виробництва сільськогосподарської продукції, ефективне функціонування агропродовольчих ринків та гарантування забезпечення населення якісними продуктами харчування. У цьому контексті регіональні програми розвитку аграрного сектору повинні сприяти зростанню обсягів виробництва продукції, підвищенню її якості та розвитку систем зберігання, переробки і збуту.

Наступним важливим принципом є екологізація економічної діяльності, яка передбачає раціональне використання природних ресурсів, збереження родючості ґрунтів, охорону водних ресурсів та підтримання екологічної рівноваги агроландшафтів. Для аграрної сфери Тернопільської області це особливо актуально, оскільки інтенсивне використання земельних ресурсів потребує впровадження заходів щодо їх відновлення та збереження.

Суттєве значення має також інноваційна спрямованість розвитку, що передбачає орієнтацію на використання передових досягнень науки і техніки, впровадження сучасних технологій виробництва, цифрових рішень у сфері управління аграрним виробництвом та розвиток науково-консультаційного забезпечення аграрного сектору. Це створює передумови для підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності аграрної продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Водночас важливим є стратегічний характер управління розвитком аграрної сфери, що передбачає орієнтацію на довгострокову перспективу та забезпечення комплексного розвитку сільських територій. Такий підхід дозволяє узгоджувати короткострокові та довгострокові цілі розвитку аграрного сектору, забезпечувати стабільність економічного розвитку та ефективне використання ресурсного потенціалу регіону.

У межах регіональних програм розвитку аграрної сфери процес досягнення стратегічних цілей деталізується за роками реалізації за допомогою системи кількісних та якісних показників оцінювання. Це дає змогу здійснювати контроль за ефективністю використання фінансових ресурсів, оцінювати результати реалізації програмних заходів та коригувати управлінські рішення відповідно до отриманих результатів. Водночас важливою перевагою такого підходу є те, що регіональні програми виступають одним із ключових інструментів формування бюджетної політики та управління соціально-економічним розвитком регіону.

Висновки і перспективи.

Проведений аналіз регіональних програм аграрного розвитку Тернопільської області свідчить про формування багаторівневої системи програмно-цільового управління, у межах якої стратегічні цілі розвитку аграрного сектору трансформуються у конкретні програми та проекти на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Основними критеріями відбору проблем для включення до регіональних програм є їх пріоритетність для національної та регіональної економіки, комплексність та міжгалузевий характер, а також ефективність та новизна запропонованих програмних заходів.

У програмах аграрного розвитку чітко дотримуються принципи орієнтації на людину, забезпечення продовольчої безпеки, екологізації економіки, інноваційності та стратегічної перспективності. Це створює передумови для підвищення якості життя населення, розвитку сільських територій та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Аналіз конкретних обласних програм показав, що Тернопільська область послідовно розвиває різні напрями аграрної політики: модернізацію агропромислового комплексу, розвиток садівництва та ягідництва, рибного господарства, охорону ґрунтів та локалізацію карантинних організмів. Такий комплексний підхід сприяє підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу регіону та зміцненню економічної основи сільських територій.

Впровадження регіональних програм аграрного розвитку Тернопільської області підтверджує, що програмно-цільовий підхід є ефективним інструментом реалізації державної та регіональної політики, спрямованої на забезпечення сталого, економічно ефективного та соціально орієнтованого розвитку аграрного сектору.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку ефективності реалізації регіональних програм аграрного розвитку на основі кількісних економіко-статистичних показників та порівняльного аналізу результатів реалізації програм у різних регіонах України. Важливим напрямом є вивчення впливу інноваційних технологій, цифровізації та сучасних управлінських підходів на підвищення продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору.

Перспективним також є дослідження інтеграції соціальних та екологічних компонентів у програми розвитку сільських територій, що дозволить сформувати комплексні моделі сталого розвитку аграрного сектору. Крім того, доцільним є прогнозування довгострокових результатів реалізації програм з урахуванням глобальних викликів, таких як зміна клімату, ринкові коливання цін на аграрну продукцію та демографічні зміни, а також розробка методології інтегрованого оцінювання програм із застосуванням сучасних методів моделювання, аналітики великих даних та GIS-технологій для підвищення точності прогнозів та ефективності управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Назаркевич І. Б. Державне стратегічне планування та цільове програмування структурних змін у розвитку галузей реального сектору економіки. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5 №2. С. 251–259.
2. Дмитренко Р. М. Підходи до розвитку програмно-цільового управління аграрним бізнесом. *Наукові перспективи*. 2025. №4 (58) С. 568–579. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-568-579](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-568-579). (дата звернення 20.10.2025).
3. Негода Ю.В. Концепція реалізації програмно-цільового управління при системній трансформації аграрного сектору економіки. *Агросвіт*. 2020. №5. С. 17–24.
4. Куницька-Іляш М. Державна політика забезпечення розвитку та безпеки пріоритетних галузей національної економіки України: аналіз стратегій і програм. *Innovation and Sustainability*. 2022. №3. С. 72–78.
5. Сус Т. Роль програмно-цільового фінансування в інноваційному розвитку аграрного сектору регіону. *Економіка та суспільство*. 2020. № 21. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-87>. (дата звернення 20.10.2025).
6. Колесник Т.В. Регіональне програмування як дієвий інструмент сталого розвитку сільських територій. *Економіка Фінанси Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №3. С. 44–61.
7. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року №156-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>. (дата звернення 20.10.2025).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 липня 2022 року №2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>. (дата звернення 20.10.2025).

9. Перелік діючих обласних програм затверджених рішеннями Тернопільської обласної ради. URL: <https://tor.gov.ua/?id=300>. (дата звернення 20.10.2025).

Статтю отримано: 23.10.2025 / Рецензування 10.12.2025 / Прийнято до друку: 30.12.2025

Bohdan Sahaidak
Postgraduate Student
West Ukrainian National University
Ternopil, Ukraine
E-mail: moip_kaf@wunu.edu.ua
ORCID: 0009-0004-0400-6204

REGIONAL AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT PROGRAMS AS A TOOL FOR IMPROVING AGRICULTURAL EFFICIENCY

Abstract

Introduction. The current development of Ukraine's agricultural sector requires a comprehensive approach to improving agricultural efficiency and sustainable development of rural areas. Regional agricultural development programs play a special role in this, serving as a tool for implementing state and regional strategies aimed at optimizing the use of resource potential, increasing productivity, ensuring food security, and promoting economic growth in the territories. The issues of multi-vectorism and integration of such programs require systematic analysis and evaluation of their effectiveness.

Methods. The research process involved the use of general scientific and special methods of cognition, in particular analysis and synthesis, induction and deduction, systematic and structural-logical approaches, as well as methods of comparison and generalization. The information base consisted of scientific works by researchers and regulatory documents, which made it possible to assess the role of regional programs in improving the efficiency of the agricultural sector and the comprehensive development of rural areas.

Results. The article describes the essence and structure of regional agricultural development programs, analyzes the criteria for their selection and the basic principles of implementation. The advantages of a program-targeted approach in ensuring transparency of financing, control over the achievement of goals, and integration of strategic tasks at the state, regional, and local levels are revealed. It is shown that effective regional programming contributes to increasing agricultural productivity, optimal use of natural resources, and comprehensive development of territories.

Discussion. The results obtained expand scientific approaches to the study of regional mechanisms for the development of the agricultural sector and can be used to improve the program base, develop regional development strategies, and increase the effectiveness of management decisions in the field of agriculture. Further research should be aimed at assessing the effectiveness of the implementation of regional agricultural development programs based on quantitative economic and statistical indicators and comparative analysis of the results of program implementation in different regions of Ukraine.

Keywords: regional development programs, agricultural sector, agriculture, program-targeted management, resource efficiency, sustainable development, territorial strategies, food security.

References

1. Nazarkevych, I.B. (2020). Derzhavne stratehichne planuvannya ta tsilove prohrumuvannya strukturalnykh zmin u rozvytku haluzei realnoho sektoru ekonomiky [State strategic planning and target programming of structural changes in the development of real sector industries]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky* [Ukrainian Journal of Applied Economics], 5, 2, 251–259. [in Ukr.].
2. Dmytrenko, R.M. (2025). Pidhody do rozvytku prohrumno-tsilovoho upravlinnia ahrarnym biznesom [Approaches to the development of program-target management in agribusiness]. *Naukovi perspektyvy* [Scientific Perspectives], 4(58), 568–579. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-568-579](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-568-579) [in Ukr.].
3. Nehoda, Yu.V. (2020). Kontseptsiiia realizatsii prohrumno-tsilovoho upravlinnia pry systemnii transformatsii ahrarnoho sektoru ekonomiky [Concept of program-target management implementation during systemic

transformation of the agrarian sector]. *Ahrosvit* [Agrosvit], 5, 17–24. [in Ukr.].

4. Kynytska-Illash, M. (2022). Derzhavna polityka zabezpechennia rozvytku ta bezpeky prorytetnykh haluzei natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: analiz stratehii i prohram [State policy for development and security of priority sectors of the national economy of Ukraine: analysis of strategies and programs]. *Innovation and Sustainability*, 3, 72–78. [in Ukr.].

5. Sus, T. (2020). Rol prohramno-tsilovoho finansuvannia v innovatsynomu rozvytku ahramoho sektoru rehionu [The role of program-target financing in the innovative development of the regional agrarian sector]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society], 21. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-87> [in Ukr.].

6. Kolesnyk, T.V. (2019). Rehionalne prohramuvannia yak dievyi instrument staloho rozvytku silskykh terytorii [Regional programming as an effective tool for sustainable development of rural areas]. *Ekonomika, Finansy, Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* [Economy, Finances, Management: Topical Issues of Science and Practical Activity], 3, 44–61. [in Ukr.].

7. Zakon Ukrainy Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky : vid 5 liut. 2015 roku №156-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

8. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoi rehionalnoi polityky ta polityky vidnovlennia rehioniv i terytorii : vid 9 lyp. 2022 roku №2389-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>.

9. Perelik diiuchykh oblasnykh prohram zatverdzenykh rishenniamy Ternopilskoi oblasnoi rady (n.d.). Retrieved from <https://tor.gov.ua/?id=300>.

Received: 10.23.2025 / Review 12.27.2025 / Accepted 12.30.2025

